

changes not only lives, but also worldviews, especially those of children. Instead of growing up in an atmosphere of security and love, they are forced to adapt to new conditions dictated by war, weapons, constant danger of death, and possible evacuation. War is gradually becoming an everyday reality not only for adults but also for children.

Bibliography:

1. Дністровий А. Дні тривоги. Київ : Віхола, 2023. 152 с.
2. Коцарев О. Птахи та бійниці у дні тривоги: нова поезія війни. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/ptakhy-ta-bijnytsi-u-dni-tryvoh-nova-poeziia-vijny/>
3. Славінська І. «Дні тривоги» Анатолія Дністрового – діалог з «Днями» Євгена Плужника. Час інтерв'ю. *Радіо Культура*. 2023. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=102675>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-624-9-10>

THE IMAGE OF THE PEOPLE IN THE TEXTS BY L. KOSTENKO

ОБРАЗ НАРОДУ В ТВОРЧОСТІ Л. КОСТЕНКО

Yurova I. Yu.

*Candidate of Philological Sciences,
Acting Associate Professor
at the Department of languages,
Ukrainian National Tchaikovsky
Academy of Music
Kyiv, Ukraine*

Юрова І. Ю.

*кандидат філологічних наук,
в.о. доцента кафедри
гуманітарних наук,
Національна музична академія
імені П. І. Чайковського
м. Київ, Україна*

Шістдесятники, як поети, так і прозаїки, у своїх творах активно зверталися до зображення народу – як загальної історичної єдності, так і одиничних його представників. Не стала виключенням у цьому плані й Л. Костенко. Відповідно завданням нашого дослідження буде розглянути особливості зображення поетесою образу народу у її текстах. Одразу варто зауважити, що образ народу в творах Л. Костенко має дуже широке трактування та втілення, як позитивне, так і негативне. Позитивне зображення відбувається переважно у текстах малого обсягу, натомість у великих творах (поєми, романи у віршах) образ народу переживає глибоке філософське осмислення, відповідно його зображення достатньо неоднозначне. Крім того, у своїй творчості

Л. Костенко згадує не тільки український, але й інші народи («Іспанка Карменсіта», «Іма Сумак», «Місто Ур», «Плем'я Тода», «Циганська муза» тощо). Проте у даному дослідженні ми будемо говорити виключно про український народ, хоча всі народи згадуються у схожому філософському контексті.

У позитивному сенсі цього слова для Л. Костенко народ – це нація, сукупність свідомих людей; те, що живе у віках, зберігає пам'ять предків, є носієм національної свідомості, мови, літератури, історичної пам'яті. Відповідно себе – як поетесу – Л. Костенко пов'язує із таким народом, характеризуючи себе як «мого народу гілочка тернова» [1, с. 17]. Митець і народ у таких поезіях пов'язані між собою, оскільки їх існування відбувається паралельно, вони взаємозалежні та взаємозумовлені. Як митець не може існувати без народу, так і народ не може існувати без митця. Їх долі пов'язані історично, філософські, світоглядно. Свідомий народ відчуває свою історичну залежність від митця, натомість митець має боротися за свій народ: «Віддайте мені все. Віддайте мені мову, // якою мій народ мене благословив» [1, с. 550].

Приналежність до такого народу дає письменнику відчуття сили, безсмертя, немарності життя та тих випробувань, які випадають на його долю, сенс буття: «Митцю не треба нагород, його судьба нагородила. // Коли в людини є народ, тоді вона уже людина» [1, с. 38]. Проте подібна винагорода не дається просто так, оскільки у відповідь митець має присвятити себе, своє життя, свою творчість народowi. Так поет ніби втрачає певне право на себе, свої теми та сюжети, оскільки має дбати про інтереси народу, народну правду через слово закарбовувати в історії на віки: «Поети – це біографи народу» [1, с. 262]. Так само у митців може зникати суб'єктність, вони стають лише інструментом для фіксації подій, вражень, перипетій народного життя: «А що, не знаю. Я лиш інструмент, // в якому плачуть сни мого народу» [1, с. 93]. Паралельно народ так само зацікавлений у митцях, оскільки розуміє їх цінність як для сучасності, так і для майбутнього, сприймає їх як своє втілення свого продовження в тягlostі історичного розвитку: «Народ шукає в геніях себе» [1, с. 548]. Життя митця, присвячене такому народу, не закінчується і зі смертю, оскільки триває і в пам'яті народу, а народу ніколи не зможе зникнути, він вічний: «Минало все // лишалися народи» [1, с. 262]. Більше того, такий народ здатен порятувати як митця, так і звичайну людину у найскладніші періоди життя та історичного процесу, прихистити, захистити: «А може, то в душі свого народу // я прихилила голову тоді?» [1, с. 73].

Розчарування у людях (народі) наявне і поезіях Л. Костенко. Проте народом таких людей вона не називає, підбираючи інші лексеми. Так у її поезіях з'являється поняття юрби та антинароду. З одного боку,

письменниця говорить про співчуття до такого народу, його розгубленість, слабкість, невміння знайти та відстояти себе – так з'являється поняття «юрби», де люди ніби не належать собі: «Де твій народ? То в черзі, то в юрбі» [1, с. 240]. З іншого боку, письменниця намагається бути об'єктивною щодо людей, не ідеалізувати їх, розуміючи, що не завжди вони вчиняють правильно. Радянська дійсність із наявністю тих, хто активно підтримував режим або мовчки співчував йому, проявляв ворожість до тих найкращих, хто боровся за долю та майбутнє українців (і до самої авторки у тому числі), підштовхує поетесу до створення поняття «антинарод». Антинароди існують у темні, важкі часи – антивіки: «...У народах є антинароди, // що у століттях є антивіки» [1, с. 184]. І провідне завдання справжнього митця – знайти, відчувати в цьому антинароді свій народ: «...В антинароді свій народ люблю» [1, с. 184].

Інше трактування народу ми бачимо у великих текстах Л. Костенко. Письменниця розширює поняття «народ», із монолітної єдності виділяючи окремі групи людей, різних за своїми переконаннями та світоглядом. Найяскравіше негативну сутність народу поетеса показує у романі у віршах «Маруся Чурай», де народ (люди) не відчувають цінності митця та його творів, хоча активно звертаються до текстів, написаних Марусею. У романі у віршах «Маруся Чурай» відбувається протиставлення цивільних людей, міщан та селян, та козаків, козацтва. Останні якраз і є представниками правильного народу, що розуміють цінність митця та його текстів, намагаються врятувати Марусю від старту. При цьому Л. Костенко письменниця показує, що міщани та козаки живуть ніби у паралельних світах, які й впливають на формування їх свідомості. Важке, сповнене війни, смерті та випробувань життя козаків ніби підносить їх над буденністю з її дрібною, сварками, робить більш чуйними; саме такі люди творять історію, відповідно, мають право називатися позитивним народом. Так під час суду над Марусею Чурай з його побутовими, міщанськими сварками, взаємними незгодами та з'ясуванням, хто у кого обтрусив грушу та інших сільських проблем до зали входить посланець із Січі із новинами та повідомленням до Мартина Пушкаря. Ці новини, ці слова та фрази – з іншої, воєнної реальності, де Батьківщина в небезпеці, ворог активний, постійно потрібна допомога: «Обступає ворог. // Богдан козацтво стягує під Білу. // Потрібна поміч і потрібен порох. Потоцький йде назустріч Радзивілу» [3, с. 23].

Побутовість судової ситуації порівняно із фронтовою підкреслюється і через співставлення смерті Гриця Бобренка та козаків на війні, коли посланець, почувши про загибель парубка, намагається проаналізувати подію відповідно до свого досвіду: «Погиб? Козак? А що у вас

в Полтаві? // Облога? Зрада? Засідки? Бої?» [3, с. 23]. Посланець із Січі засуджує таку пасивну позицію, показує, наскільки дрібні та незначні події цього, мирного життя порівняно із страшною паралельною реальністю: «Під Білу Церкву стягнуто полки. // Палає Київ, знищено Триліси. // У вас же он як гинуть козаки» [3, с. 23]. Відповідно, така поведінка та такий стиль життя не викликають у справжнього козака нічого, крім презирства: «Домарики – така у вас і смерть. // Безславно вмер, а кажете убито» [3, с. 24]. У протиставленні козаків та цивільних, будучи на боці перших за їх громадянську позицію, відданість своїм ідеалам, любові до Батьківщини, Л. Костенко одночасно підкреслює, що не кожна людина здатна на жертвність, що одночасно потрібні і люди, які будуть продовжувати життя: «А може, хто зна, може, так і треба – // у всіх оцих скорботах і печалях, // у всіх оцих одвічних колотнечах // і чурайські голови на палях, // і вишняківські голови на плечах» [3, с. 58].

У романі у віршах «Маруся Чурай», паралельно з історичними владними особами, Л. Костенко змальовує «простих людей», так само через історичний контекст подаючи моделі поведінки різних груп населення. Ключовим фактором змалювання людей стає облога Полтави – складна, межова ситуація, яка змушує кожного проявити своє справжнє обличчя: «..То й цей останні острівок свободи – // Полтавщина – потрапить в кабалу!» [3, с.169]. Л. Костенко не ідеалізує народ, але і не демонізує його, розділяючи єдиний натовп на окремі голоси. Анонімні голоси з натовпу – іронічні, справедливі, мудрі, без зайвого пафосу, але і без страху представляють звичайний народ, усереднений, непоказний, який на своїх плечах вивозить найстрашніші життєві ситуації, рятує державу своїми руками, роботою, участю у війні. Ці люди причетні до героїчних подій та не приховують цього, не применшують своєї ролі: «То це ми стільки вибули війни, // щоб знов сюди вернулися вони?» [3, с. 169]. Одночасно вони бачать несправедливість та недосконалість життя, іронізують на цим, над собою, над ситуацією загалом: «Так мало нам свого Вишняка, // потрібні нам ще їхні живоді!» [3, с. 170]. Із позитивною, героїчною позицією виступають представники козацтва. Лесько Черкес, гаряча голова, безстрашний воїн, готовий до активних дій: «Лесько сказав: // – Як бухнем одним бухом!» [3, с. 170]. Полковник Пушкар демонструє протилежну позицію. Він також за активні дії, за опір полякам, але за розважливі дії, після детального аналізу ситуації: «Пушкар сказав: – Я вам поговорю! // Тут головне – спокійно і без крові» [3, с. 170]. Абсолютно протилежну позицію демонструють представники влади. Війт Семен Горбань думає тільки про себе та свою безпеку, боїться, що його, як представника влади, одразу стратять: «Лише Горбань хапає

дрижаки. // Кричить: – Угода! Нарušать не смійте! – // Він думає, – як впустять їх таки, // то перш за все вони повісять війта» [3, с. 170]. Багатій Вишняк, піклуючись про свої статки, готовий пристати на будь-яку пропозицію, аби отримати від неї вигоду. Він готовий не сперечатися з тими, хто пропонує захищати Полтаву, але одночасно готовий іти домовлятися з поляками, аби не постраждати: «...Той крутить, преповажний пан, // такий, що всіх панів перепанує. // Учора, кажуть, приміряв жупан. // Іти послом до шляхти пропонує» [3, с. 170].

Позитивний образ козацтва як монолітного, національно свідомого прошарку населення розбивається у драматичній поемі «Дума про братів неазовських», де старшина та частина війська видає своїх ватажків, щоб уберегтися від страти, виправдатися перед сильнішим ворогом: «Нас видали свої. // Легким хотіли коштом відкупитись» [2, с. 514].

Таким чином, образ народу Л. Костенко змальовує як ідеальний у поезіях, натомість у текстах великих форм (романах у віршах, драматичній поемі тощо) образ народу розпадається, поглиблюється, з'являються його позитивні та негативні риси як сукупності живих людей з особовими інтересами.

Література:

1. Костенко Л. Вибране. К. : Дніпро, 1989. 559 с.
2. Костенко Л. Дума про братів неазовських // Костенко Л. Вибране. К. : Дніпро, С. 511–533.
3. Костенко Л. Маруся Чурай. К. : Радянський письменник, 1979. 183 с.